

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο Παλαμας

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΕΤΟΣ 91
ΤΕΥΧΟΣ 821

Γιάννη Πανούση, Καθηγητού Έγκληματολογίας Πανεπιστημίου
 Αθηνών,
 Εύαγγέλου Αλυγιζάκη, υπ. διδάκτορος στο τμήμα ΕΜΜΕ
 του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Θεο-λογική και έγκληματο-λογική βία και ήθική -πρώτες σκέψεις μιᾶς κοινῆς άντεγκληματικῆς δράσης

Είσαγωγικά

1. “Η έννοια τῆς βίας γιά τόν ποινικολόγο εἶναι ὅτι καί ἡ έννοια τῆς “τρέλας” γιά τόν ψυχίατρο καί τῆς άνισότητας γιά τόν κοινωνιολόγο. Στό άκουσμά της έρχονται τόσα στό νοῦ (πτυχές, θεωρίες) ὥστε σασιζεῖ”¹.

Πολιτική βία, ένδοικογενειακή βία, σεξουαλική βία, εργασιακή βία, κοινωνική βία, φυσική βία, συμβολική βία, άσυνείδητη βία, εικόνική βία, βία τοῦ πολέμου, βία τῆς οικονομικῆς έξαθλίωσης, φυλετική βία, έμφυλη βία εἶναι κάποιες άπό τίς προσδιορισμένες άπό τήν έπιστήμη μορφές της².

Η ποικιλομορφία τῶν θεωριῶν πού άναζητοῦν τά αίτια της (κοινωνικές καί βιολογικές οἱ δύο μεγάλες ὁμάδες³) εἶναι άνάλογη τῆς ποικιλίας τῶν σχετιζόμενων πολλές φορές μεταξύ τους μορφῶν. Πολλά εἶναι λοιπόν τά αίτια τῆς βίας μία ὁμως ἡ βασική παραδοχή:

1. Βλ. Ν. Παρασκευόπουλου, *Οἱ πλειοψηφίες στό στόχαστρο, τρομοκρατία καί κράτος δικαίου*, Πατάκης, Αθήνα, 2003, σελ. 218.

2. Γιά μιᾶ διεπιστημονική προσέγγιση στό ζήτημα τῆς βίας βλ. Κλ. Ναυρίδη (έπ.), *Έξουσία, βία, πόνος, τόμοι Α, Β*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2002.

3. Βλ. Σ. Δημητρίου, *Μορφές βίας*, Σαββάλας, Αθήνα, 2003, σελ. 50 έπ.

αυτή της καθολικότητας και διαχρονικότητας της βίας⁴.

2. Η Βία μπορεί να όριστεί ως η “μορφή συμπεριφοράς ενός ατόμου τό οποίο μέ πρόθεση άπειλεί ή πράγματι προξενεί φυσική ή ψυχολογική βλάβη σε τρίτον ή και στόν έαυτό του, ή επιδιώκει τήν καταστροφή πραγμάτων”⁵.

Η όρθόδοξη θεολογία άποδοκιμάζει τή βία ως “άποτυχία δημιουργίας χαρισματικής κοινωνίας φυλίας και άγάπης μιās κοινωνίας έσχατολογικής και θεϊκής”⁶. Πάρα ταύτα μορφές συμπεριφοράς πού μπορούν να ένταχθούν στό έννοιολογικό περιεχόμενο τής βίας παρατηρούνται στή ζωή τής Έκκλησίας έντός και έκτός τών άκολουθιών και τής τέλεσης τών μυστηρίων.

Αναρωτιόμαστε λοιπόν πώς είναι δυνατόν να άναπτύσσονται βίαιες συμπεριφορές άπό μέλη μιās Έκκλησίας πού άποδοκιμάζει μέ τόν θεολογικό της λόγο τή βία.

Η πλήρωση τής ύπαρκτικής έτερότητας του προσώπου έντός μιās άγαπητικής κοινωνίας άλληλοπεριχώρησης κατά τά πρότυπα τής Άγίας Τριάδος⁷ δέν μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα σε κοινωνικές συνθήκες στίς όποιες ή βία συνιστά κύριο μέσο τών δομών έξουσίας (πού βασίζονται στήν άτομική ιδιοκτησία, τό άνδρικό γόητρο και τήν έλλειψη ένσυναίσθησίας⁸).

3. Από τίς έξισωτικές πρωτοχριστιανικές κοινότητες άλληλεγγύης έχουμε φτάσει μέσα άπό ένα διαλεκτικό ταξίδι άλληλεπίδρασης μέ τήν Έξουσία και τίς οικονομικές δομές στίς σημερινές μεταμοντέρνες ένορίες πού μοιάζουν να είναι ένα συνονθύλευμα άγνώστων μεταξύ τούς άνθρώπων μέ άντικρουόμενα συμφέροντα στόν έξω κόσμο.

Ως τέτοιοι προσέρχονται στήν κυριακάτικη λειτουργία για να λάβουν ό καθένας για τόν έαυτό του τόν ψυχωφελή μαγικο-θηρησκευτικό έφοδιασμό πού χρειάζονται για να συνεχίσουν τόν άγώνα κατάκτησης γοήτρου και ιδιοκτησίας για τούς ίδιους ή τούς

4. Βλ. Σ. Δημητρίου, *δ. π.*, σελ. 35 και Ν. Α. Ματσούκα, *Τό πρόβλημα του Κακού*, Α.Π.Θ., *Επιστημονική Έπιτηρίς Θεολογικής Σχολής*, Θεσσαλονίκη, 1976, σελ. 213 έπ.

5. Βλ. *Προλεγόμενα* Β. Καρύδη, σε Σ. Δημητρίου, *δ. π.*, σελ. 11. Η βία άποτελεί άντικείμενο ένασχόλησης του έγκληματολόγου όταν ως μορφή συμπεριφοράς συνιστά ένα πραγματικό ή νομικό έγκλημα. Για τήν διάκριση μεταξύ πραγματικού και νομικού έγκλήματος βλ. Σ. Αλεξιάδη, *Έγκληματολογία*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 72 έπ.

6. Βλ. Ν. Α. Ματσούκα, *δ. π.*, σελ. 213 έπ.

7. Βλ. Χρ. Γιανναρά, *Η έλευθερία του ήθους*, Ίκαρος, 2002.

8. Βλ. D. Goleman, *Συναίσθημα τής Νοημοσύνης*, Έλληνικά Γράμματα, 1998.

άπογόνους τους⁹ χωρίς να μπορούν να νιώσουν συμπάθεια¹⁰ για τους συνεκκλησιαζομένους¹¹.

Μήπως απαιτείται λοιπόν ένας αγώνας για ασφάλεια βίου και δικαιωμάτων υπέρ όλων των ανθρώπινων όντων από τους χριστιανούς και τους μή-χριστιανούς πολίτες αυτού του κόσμου; Ένας αγώνας που θα συμπληρώνει τον ορθόδοξο θεολογικό λόγο ό οποίος αν δεν συνεπικουρείται από την προσπάθεια ανατροπής των δομών εξουσίας καταλήγει σε ένα ατελέσφορο “φιλοσοφικό” ευχολόγιο;¹²

Θρησκευτική βία;

1. Οί θρησκευτικές υπο-κουλτούρες στις ΗΠΑ¹³, τά νέα θρησκευτικά κινήματα στην Ευρώπη¹⁴ δεσμεύουν ή αποδεσμεύουν τη χριστιανική πίστη με βάση εθνικιστικές ιδεολογίες (από τις οποίες δεν απουσιάζει ο πόλεμος και η βία)¹⁵.

Παράλληλα με την επιστροφή “του ιερού”¹⁶ (και σε συσχέτιση

9. Βλ. Γ. Κρανιδιώτη, “Τό κοινωνικό όραμα του χριστιανισμού”, *Στόν Άγνωστο Θεό*, Άνοιξη 2006, τεύχος 1, σελ. 1.

10. Για την σημασία της ικανότητας βίωσης συμπάθειας στην κοινωνική συνοχή βλ. J. Rifkin, *Ή νέα εποχή της πρόσβασης*, (μτφρ. Αριάδνη Αλαβάνου), Λιβάνη, Αθήνα, 2001, σελ. 443 έπ.

11. Για την προσευχή που χάνει τό νόημά της όταν δεν συνοδεύεται από δράση βλ. Κ. Γουέαρ, *Ό ορθόδοξος δρόμος*, Έπτάλοφος, Αθήνα, 1984, σελ. 46.

12. Ό Κ. Γουέαρ σημειώνει πώς “ή πίστη μας στην Τριάδα μας υποχρεώνει να παλεύουμε σε κάθε επίπεδο, από τό αύστηρά προσωπικό ως τό καλύτερα οργανωμένο, αντίθετα σε όλες τις μορφές καταπίεσης, άδικίας και έκμετάλλευσης. Στη μάχη μας για κοινωνική δικαιοσύνη και “άνθρώπινα δικαιώματα” ενεργούμε ιδιαίτερα στό όνομα της Αγίας Τριάδος.” Βλ. Κ. Γουέαρ, *δ.π.* σελ. 47.

13. Βλ. D. Martin, “Ή παγκοσμιότητα του χριστιανισμού”, *σε Θρησκείες και πολιτική στή νεωτερικότητα* (έπιμ. Θ. Λίποβατς, Ν. Δεμερτζή, Β. Γεωργιάδου), Κριτική, 2002, σελ. 45

14. Βλ. Β. Γεωργιάδου, Ήλ. Νικολακόπουλου, “Τύποι θρησκευτικής δέσμευσης, έκκλησιαστική πρακτική και πολιτικές προτιμήσεις- Μιά έμπειρική ανάλυση”, *σε Θρησκείες και πολιτική στή νεωτερικότητα*, *δ.π.*, σελ. 256.

15. Βλ. O. Kallscheuer, “Ό ψυχρός πόλεμος στόν χριστιανισμό”, *σε Θρησκείες και πολιτική στή νεωτερικότητα*, *δ.π.*, σελ 318, 322. Για την έθνοθρησκευτική έκκοσμίκευση βλ. Ν. Δεμερτζή, “Πολιτική και έπικοινωνία: όψεις έκκοσμίκευσης της ορθοδοξίας”, *σε Θρησκείες και πολιτική στή νεωτερικότητα*, *δ.π.*, σελ. 149 έπ.

16. Βλ. Γ. Γκότση, *Θρησκεία, Νεωτερικότητα και σύγχρονη πολιτισμική ταυτότητα*, Α. Σάκκουλα, 1996, σελ. 94.

μαζί του) αναπτύσσεται και ο φονταμενταλισμός (θεμελιοκρατία¹⁷) ως απάντηση στην έκκοσμίκευση της θρησκείας¹⁸.

Η σύγχρονη θρησκευτική βία υποκαθιστά τους διαβρωμένους τελετουργικούς μηχανισμούς ήθικου ελέγχου¹⁹.

2. Ο Χριστιανισμός δεν απέκτησε μόνιμη στρατιωτική δύναμη κρατώντας σχετική απόσταση από το Κράτος. Ο δρόμος του πολεμιστή και ο δρόμος του Θεού²⁰ έχουν μέν κοινή αφετηρία την "πίστη" ή ένα ανώτερο ιδανικό ή ακόμη και κοινό στόχο την εξόντωση των εχθρών (της Πατρίδος ή του Θεού²¹) όμως ή οποιαδήποτε κατάταξη/ ένταξη σε "ιερές επιθετικού χαρακτήρα αδελφότητες" (υπό την μορφή των αίρέσεων²²) προκαλεί βίαια αποτελέσματα. Ακόμη κι ο φόνος ως αναγκαία και επιβαλλόμενη θρησκευτική πράξη (για χάρη του Θεού) θά έπρεπε να εντάσσεται στο σύνολο των πεποιθήσεων που προσδιορίζουν τή σχέση του ανθρώπου με τό Θεό²³. Θά άξιζε ίσως να σκοτώνεις ή να σκοτώνεσαι για ένα τόσο σημαντικό συμβολικό σύστημα²⁴ αλλά όχι για "γήινα" αγαθά. Τό ήθικό πλαίσιο δέν σχετίζεται τόσο μέ τόν ποινικό κανόνα όσο με τή συνειδηση.

Άς μή ξεχνάμε ότι από τούς Πανδέκτες μέχρι την βυζαντινή περίοδο (άλλά και στους ιερούς κανόνες) ίσχυε ή αρχή ότι "φονεύς" θεωρείται και αυτός που αποπειράθηκε ν' αφαιρέσει ζωή χωρίς να τό πετύχει²⁵ και ή ποινή ήταν "ίση προς αυτήν του τετελεσμένου εγκλήματος", δηλ. θάνατος²⁶. Η σκέψη και ή πρόθεση²⁷ άρκοϋσαν

17. Ό.π., σελ. 94.

18. Βλ. Ν. Κοκοσαλάκη, "Παραδοσιακή θρησκεία και κοινωνία στην ύστερη νεωτερικότητα", σε *Θρησκείες και πολιτική στή νεωτερικότητα*, ό.π., σελ. 69 έπ., Γ. Γκότση, ό.π., σελ. 155 έπ.

19. Πρβλ. D. Martin, ό.π., σελ. 54.

20. Πρβλ. Joscelyn Godwin, *Μυστηριακές θρησκείες του αρχαίου κόσμου*, μτφρ. Π. Χιωτέλη, δ' έκδ., *Ινστιτούτο του βιβλίου*, Μ. Καρδαμίτσα, 1996, σελ. 11 έπ.

21. Βλ. L. Lewis, "Φόνος στο όνομα του "Θεού", *The Times*-Τά Νέα, 24-25/11/07.

22. Βλ. Μ. Μητσού, "Κάτω οι βεβαιότητες", *Τά Νέα*, 24-25/12/07

23. Βλ. E. Barnavi, *Φονικές θρησκείες*, μτφρ/ έπιμ.: Μιχ. Μητσός, Πόλις 2007, σελ. 24.

24. Ό.π., σελ. 25

25. Βλ. Π.Ε. Χριστινάκη, *Η απόπειρα εκκλησιαστικού εγκλήματος*, Διατριβή, 1978, σελ. 559 έπ.

26. Ό.π., σελ. 566.

27. Πρβλ. Α. Μαγγανά, "Τό Ποινικό Δίκαιο και ή Έγκληματολογία μέσα από τά *Τερά Ευαγγέλια*" σε *Ιδιαίτερα ζητήματα Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*,

για να τιμωρηθεί "ο παραβάτης". Η θρησκεία πάντοτε εφάρμοζε απόλυτους κανόνες.

Ακόμα και στίς σημερινές συγκρούσεις θρησκευτικού φανατισμού δεν ισχύουν οι αρχές της αναγκαιότητας, του ανθρωπισμού, του ιπποτισμού και της αναλογικότητας, δηλαδή τό μέτρο της παρέμβασης, της μή πρόκλησης υπέρμετρης καταστροφής και της μή χρήσης απαγορευμένων μέσων²⁸. Ακόμα και σήμερα οι προσεγγίσεις είναι απόλυτες όταν αναφέρονται στους έχθρους.

Γιά τούς χριστιανούς μπορεί οι "έν πολέμοις φόνοι" να μὴν λογίζονται ὡς φόνοι ἂν οἱ δράστες ἀμύνονται "ὑπέρ σωφροσύνης κι εὐσεβείας"²⁹, ὅμως συνθήματα τοῦ τύπου "Thank God for died soldiers"³⁰, ἔστω κι ἂν ἀφοροῦν θανάτους στό Ἰράκ³¹, μᾶς θυμίζουν ἀποσπάσματα ἱερῶν κειμένων (κυρίως ἀπό τό Κοράνι) πού παρακινοῦν στή θανάτωση τῶν εἰδωλολατρῶν, τῶν ἀπίστων³² κ.ο.κ.

3. Τό ἐγκόσμιο μέρος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐκπροσωπεῖται ἀπό τήν θρησκευτική ἐξουσία πού συχνά δημιουργεῖ τή δική της νομιμότητα καί τούς δικούς της μηχανισμούς καί ἰδίως τούς δικούς της φανατικούς.

Μέσα ἀπό τά μάτια τῶν ἐχθρῶν (through our enemies' eyes) καί ὄχι μέσα ἀπό ψευδεπίγραφες "κοινές ἀξίες", ἐπιβεβαιώνεται ἡ ὀρθότητα τῆς πεποίθησης τῶν ἀντιφρονούντων (κατά τούς ἴδιους βέβαια).

Βούληση ἐναντίον πεποίθησης; Μοναχική πράξη κατά κυρίαρχης ομάδας; Πάθος τιμωρίας ἀπέναντι σέ ἁμαρτωλούς; Ἰδεοληψίες;³³

Ὁ θρησκευτικός ἐγκληματίας ἀρνεῖται τή συγκεκριμένη θρησκευτική, πολιτική καί ἱστορική πραγματικότητα, καθῶς ἔχει τήν πεποίθηση ὅτι μπορεί καί ὀφείλει νά ἐπιβάλλει ἕνα ἄλλο σύστημα.

Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 204.

28. Πρβλ. Π. Κατσάρη, *Ἡ ποινική ἀντιμετώπιση τῶν ἐγκλημάτων πολέμου*, Α. Σάκκουλα, 2003, σέλ. 40-41.

29. Πρβλ. Θέση- Κανόνα 13 Μ. Βασιλείου, σέ Γ. Πουλή, *Ἡ ἄσκηση βίας στήν ἄμυνα καί στόν πόλεμο κατά τό ἐκκλησιαστικό δίκαιο*, β' ἐκδοση, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 57, 74.

30. Βλ. Ε. Barnavi, *ὁ.π.*, σέλ. 46

31. *Ὁ.π.*, σελ. 98

32. *Ὁ.π.*, σελ. 100-101.

33. Βλ. Γ. Πανούση, *Ἡ Δημοκρατία στά ἀκραῖα ὄριά της*, Α.Α. Λιβάνη, 2007, σελ. 88-89.

Κι αυτή του ή πεποίθηση γίνεται τό κίνητρο τῶν πράξεών του, διαμορφώνει δηλαδή ήθικά τή βούλησή του.

Ο βαθμός τῆς έντασης ὡς πρὸς τήν ιδεοληπτική κατάσταση του ἀποτελεῖ ένα γνώρισμα ὄχι μόνο τοῦ παρτιζάνου ἀλλά καί τοῦ θρησκευτικοῦ ἐγκληματία, ὁ ὁποῖος δέν ἀμφισβητεῖ καθόλου τήν "ἐπαναστατική του πίστη".

Ἡ πεποίθηση ὡς συνείδηση ἀλήθειας καί δικαίου πρέπει βέβαια νά εἶναι εἰλικρινής καί στέρεη, ὥστε νά βιώνεται ὡς ἐσωτερικό καθήκον καί ν' ἀποτελεῖ τό ήθικό-συνειδητό κίνητρο τῆς πράξης καί ὄχι νά χρησιμοποιεῖται ὡς "ἄλλοθι".

Ἡ γνησιότητα τοῦ ἐγκλήματος αὐτοῦ (ἀπό ὑποκειμενική σκοπιά) ἀναδεικνύεται (ἴσως καί νά ἀποδεικνύεται) ἀπό τήν ἐχθρότητα πρὸς τό "σύστημα" σέ βαθμό πού νά μήν ἀφήνει περιθώρια γιά αἰσθήματα ἐνοχῆς (ἴσως λόγω τοῦ βαθέος μίσους).

Ἡ πεποίθηση ἢ ὁ σκοπός χαρακτηρίζουν τελικά τό θρησκευτικό ἐγκλημα; Ὑπάρχει θρησκευτική τρομοκρατία ἐξ ιδεολογίας ἢ ὄλα ἐντάσσονται σέ μιά στρατηγική ἐξουσιαστικῆς δράσης; Μήπως οἱ θρησκευτικοί τρομοκράτες εἶναι ιδεολόγοι τῆς βίας ὡς τυφλά φανατικοί ἢ μήπως ἐπιταχύνουν τήν ἱστορία μέ τίς πράξεις τους³⁴; Μπορεῖ ἡ σύγκρουση νά ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὁμάδα ἔχει δυναμική καί ἀνταποκρίνεται σ' ἕναν (παγκοσμιοποιημένο;) ἀγῶνα γιά ἐπικράτηση, μπορεῖ τά μίσση ἢ καί ἀμυντικοί μηχανισμοί, ἀνταγωνισμοί ἢ καί φόβοι, οἱ ἐκφραστές τοῦ "καλοῦ" καί τοῦ "κακοῦ" νά ἐνισχύουν τήν "ὁμαδική σκέψη"³⁵ καί τή συνεκτικότητα³⁶ ὅμως ἀφενός δέν εἶναι ἴδιον τῶν θρησκευτῶν καί τῶν πιστῶν νά ἀποκτοῦν ταυτότητα μέσω αἱματοχυσιῶν καί ἀφετέρου εἶναι ἱστορικά δεδομένο ὅτι ὁποῖος καταφεύγει στή βία συχνά "καταλήγει νά γίνει θῦμα τῆς"³⁷.

Ἐγκληματολογία καί ήθική

1. Ἡ ἐπιδίωξη τῆς διαχείρισης τῆς ἐγκληματικῆς βίας ἀλλά καί τῆς ἀσφάλειας βίου καί δικαιωμάτων ἔχει τήν ἀνάγκη μιᾶς ήθικῆς³⁸ πού θά ἀποτρέψει τήν ἐπανάληψη τοῦ λάθους τοῦ ἱστο-

34. Πρβλ. ὁ.π., σελ. 86-87, 90.

35. Πρβλ. Α. Χατζούλη, *Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνήκειν*, Πολύτροπον, 2007, σελ. 131.

36. Ο.π., σελ. 127 ἐπ., 131.

37. Βλ. Θέση-Κανόνα 95 Μ. Βασιλείου, σέ Γ. Πουλή, ὁ.π., σελ. 56.

38. Πρβλ. Γ. Πανούση, "Ὁ κύκλος τῶν χαμένων ἐγκληματολογικῶν ὑποθέσεων ἢ πολλές ἐγκληματολογίες ζητοῦν θεωρία", στό *Ἐγκληματίες καί θῦματα* στό κατώφλι τοῦ 21ου αἰῶνα, ἀφιέρωμα στή μνήμη τοῦ Η. Δασκαλάκη, ΕΚΚΕ, Ἀθήνα, 2000, σελ. 69. καί τοῦ ἰδίου "Στατιστική ἢ ἐκστατική ἐγκληματικότητα", Ποινική Δικαιοσύνη,

ρικού ὕλισμου. Ἡ μεταρρύθμιση τῶν οικονομικῶν δομῶν χωρίς ριζοσπαστικές ἀλλαγές στό ἐποικοδόμημα καί συγκεκριμένα στίς ἀξιακές ἀντιλήψεις τῶν πολιτῶν καταλήγουν σέ ἀνελεύθερες ἐξουσιαστικές παραλλαγές τοῦ συγκεκριμένου ἐσχατολογικοῦ χαρακτήρα πού ἔδιναν στήν θεωρία τῆς πάλης τῶν τάξεων οἱ θεμελιωτές της.

Ἡ κριτική ἐγκληματολογία προτάσσει ὡς πολιτική ἐπιδίωξη ὄχι τό ἀτομικό δικαίωμα στήν ἀσφάλεια ἀπό πράξεις βίας, ἀλλά τήν ἀσφάλεια βίου καί δικαιωμάτων ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων. Αὐτός εἶναι ὁ κεντρικός στόχος τῆς σύγχρονης ἀντεγκληματικῆς πολιτικῆς³⁹.

Δίπλα στίς παράνομες μορφές βίας ὑπάρχουν οἱ “νόμιμες” ἀποδεικτές ἀπό τό σύστημα καί τίς κυρίαρχες ἐλίτ μορφές, ὅπως εἶναι οἱ πόλεμοι, ἡ φτώχεια, ἡ ἀνεργία, ἡ καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ὅλα ὅσα συνιστοῦν ἀποτέλεσμα τῆς ἐγκεντρικῆς βουλίας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς χρηστικῆς ἀντιμετώπισης τοῦ κόσμου καί τῆς ἀδυναμίας κατανόησης τοῦ κτιστοῦ ὡς εἰκόνας τοῦ ἀκτίστου⁴⁰ συμπληρώνονται μέ ὅλα ὅσα συγκροτοῦν τή σκληρή καί ἀπάνθρωπη πολιτική τῶν κρατῶν.

Ἡ ἀπαίτηση γιά ἀσφάλεια βίου καί δικαιωμάτων δέν μπορεῖ νά βασίζεται στήν “ἀντικειμενική” ἀντιμετώπιση τοῦ κόσμου⁴¹ ἀλλά σέ μία ἠθική βάση- ἀπόηχο τοῦ συλλογικοῦ μύθου τοῦ παραδείσου- πού θά στοχεύει στόν ἐπαναπροσδιορισμό τῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μέ τό σύμπαν. Καί αὐτή ἡ σχέση ἀρχίζει μέ τήν παραίτηση ἀπό τήν τάση γιά ὑποταγή τῶν πάντων⁴² στή λογική τῆς ἐπιβολῆς μονοδρομικῶν θεωριῶν ἢ στή λογική τοῦ κέρδους.

τεῦχος 106, σελ. 1012.

39. Βλ. Α. Barrata, “Δικαίωμα στήν ἀσφάλεια ἢ ἀσφάλεια δικαιωμάτων”, Κομοτηνή, Διάλεξη γιά τήν ἀναγόρευση του σέ ἐπίτιμο διδάκτορα τοῦ τμήματος Νομικῆς τοῦ Δ.Π.Θ. καί I. Taylor, P. Walton, J. Young, *The New Criminology*, Routledge, London, 1973. Καί στά ἑλληνικά Βλ. Η. Δασκαλάκη, *Ἡ ἐγκληματολογία τῆς κοινωνικῆς ἀντίδρασης*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985, Ν. Κουράκη, “Οἱ σύγχρονες προοπτικές τῆς ἐγκληματολογίας”, Ἀρμενόπουλος, ΛΗ’ 1985, σελ. 924-928, Γ. Λάζου, *Κριτική ἐγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2007.

40. Βλ. Χρ. Γιανναρά, *Τό ἀλφαβητάρι τῆς πίστεως*, Δόμος, Αθήνα, 1986, σελ. 82 ἐπ.

41. Βλ. Β. Καρούδη, *Ἡ ἀθέατη ἐγκληματικότητα*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 23 ἐπ., Γ. Πανούση, “Στατιστική ἢ ἐκστατική ἐγκληματικότητα”, *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεῦχος 106, σελ. 1010-1018. καί Γ. Ζαϊμάκη, *Καταγωγή Ἀκμάζοντα*, Πλέθρον, Αθήνα, 1999, σελ. 61-64.

42. Βλ. Χρ. Γιανναρά, ὁ.π., σελ. 79-82

2. Το αν η έννομη τάξη είναι ή όχι και ήθικη τάξη εξαρτάται και από τη θεμελίωση του δικαιώματος του “έξουσιάζειν” και του “τιμωρείν”⁴³. Μπορεί τό δίκαιο νά έχει άντικειμενικό χαρακτήρα ένω ή ήθικη νά διέπεται από ύποκειμενισμούς, όμως ό νομικός θετικισμός προβάλλει τήν ασφάλεια και τόν ώφελιμισμό ως κοινό στοιχείο⁴⁴. Η συμμόρφωση μέ τόν κανόνα δικαίου έμπεριέχει και ήθικούς λόγους άποδοχής⁴⁵. Τό ίδιο ισχύει και για τή δίκαιη (rightfull) άνυπακοή⁴⁶. Τό φυσικό καθήκον δικαιοσύνης⁴⁷ δέν προέρχεται μόνον από τή συναίνεση τών ανθρώπων αλλά και από έλεύθερο συμβόλαιο άμοιβαίων πλεονεκτημάτων⁴⁸ και “τεχνητής ήθικης” (moral artifice)⁴⁹ πού ευνουούν τήν συμμόρφωση⁵⁰. Αυτές τίς παραμέτρους πού σχετίζονται και μέ τόν κοινωνικό ή κατασταλτικό έλεγχο δέν πρέπει νά ξεχνάνε ποτέ οί έγκληματολόγοι.

Πολιτική θεολογία και ήθικη έγκληματολογία στην πράξη

Στό στόχαστρο όλων πρέπει νά μπουν οί έγκληματογόνοι παράγοντες τής άτομικής ιδιοκτησίας, του γοήτρου και τής έλλειψης ένσυναίσθησίας. Απαιτείται μία πολιτική για τή θεολογία και μία ήθικη για τήν έγκληματολογία, ή σύμπραξη ενός νέου κοινωνικού πολιτικού και ήθικού ριζοσπαστισμού έμπλουτισμένου μέ τήν ιστορική έμπειρία τών κοινωνικών, πολιτικών και οικολογικών κινημάτων τής μετανεωτερικής έποχής.

Κάτι τέτοιο στή Δύση άναφορικά μέ τή θεολογία έχει έκφρασει μέ τήν θεολογία τής άπελευθέρωσης, τή φεμινιστική θεολογία και τήν μαύρη θεολογία⁵¹. Όμως στην όρθόδοξη θεολογική πρακτική κυριαρχεί ό άσκητισμός τής μυστικής θεολογίας (μέ

43. Βλ. D. Beyleveld, R. Brownsword, *Law as a moral judgment*, Sweet and Maxwell, London, 1986, p. 164, 171.

44. Βλ. Α. Τάκη, *Η ήθικη άδιαφορία του νόμου, Νομικός θετικισμός και άναλυτική φιλοσοφία*, Πόλις, 2006, σελ. 74 έπ., 106.

45. Ό.π., σελ. 297-299.

46. Βλ. G. Drewry, *Law, Justice and Politics*, 2nd ed, 1981, p.20.

47. Βλ. J. Rawls, *A Theory of Justice*, Oxford University Press, London, 1971, p. 179-180.

48. Ό.π., σελ. 19, 115.

49. Βλ. D. Gauthier, *Morals by agreement*, Oxford University Press, Oxford, 1986, p. 4.

50. Βλ. W. Kymlicka, *Η πολιτική φιλοσοφία τής έποχής μας*, Πόλις, 2003, σελ. 233 έπ.

51. Βλ. R. Gibellini, *Η θεολογία του είκοστού αιώνα* (μεφρ: Παναγιώτης Αρ. Υφαντής), Άρτος Ζωής, Αθήνα, 2002 όπου υπάρχει πλούσια σχετική βιβλιογραφία.

έξαιρέσεις παραδείγματα-“προσωποπαγούς” μάλλον- ριζοσπαστικής κοινωνικής παρέμβασης⁵²).

Κι αυτό συμβαίνει τή στιγμή πού οί πρακτικές πού υίο-θετεί ή θεολογία τής απελευθέρωσης θά μπορούσαν νά αποτελέσουν παραδείγματα άντεγκληματικής πολιτικής: π.χ. “οί “έκκλησιαστικές κοινότητες βάσης” στήν Νικαράγουα συνιστοῦν μορφές άποκεντρωμένης χριστιανικής διαβίωσης. Έκει ομάδες ανθρώπων συνδυάζουν τή μελέτη χριστιανικῶν κειμένων μέ τήν έμπρακτη έφαρμογή κανόνων τής θρησκείας πού ή άφετηρία τους πρέπει νά αναζητηθεῖ στίς πρωτοχριστιανικές “άγάπες”, συνήθως σέ επίπεδο συνοικίας (μερικά ένδιαφέροντά τους: ομάδες μουσικής καί θεάτρου, λαϊκές βιβλιοθήκες, έκδηλώσεις άλληλεγγύης, κοινοτικές καλλιέργειες μέ πίο σημαντική τήν πολιτική δράση γιά υπεράσπιση τῶν δικαιωμάτων τους άπό άυταρχικές μορφές έξουσίας)”⁵³.

Άσφαλῶς στίς παροῦσες συνθήκες ένός άκραιού καί έπιθετικού καπιταλισμοῦ ή σύνδεση τής άντεγκληματικής πολιτικής μέ τήν έπαναστατική διαδικασία, κάτι πού δέν απέκλειε στό παρελθόν ή θεολογία τής απελευθέρωσης, άφενός μέν φαντάζει οὔτοπική, άφετέρου δέ “ή στοχοθεσία τοῦ άπόλυτου οδηγεί αναπόφευκτα στήν άναποτελεσματικότητα”⁵⁴.

Έπομένως στά καθ’ ήμᾶς καί στά πλαίσια μιᾶς μεταρρυθμιστικής πολιτικής άντι-βίας άπό τήν έκκλησία μέ γνώμονα τήν άπομείωση καί τήν άνακατανομή ισχύος θά μπορούσαν νά προταθοῦν τά άκόλουθα:

* Φορολόγηση τῶν οικονομικῶν δραστηριοτήτων τής Έκκλησίας μέ άποκλειστικό σκοπό τήν έξεύρεση πόρων γιά τήν άυτοχρηματοδότηση δομῶν κοινωνικής πολιτικής (σχολείων, νοσοκομείων, ξενόνων γιά ευαίσθητες ομάδες τοῦ πληθυσμοῦ ὅπως μετανάστες, άποροι, θύματα έγκλημάτων, άποφυλακισμένοι).

52. Όπως τοῦ ποιμαντικῶ ἔργου τοῦ νῦν άρχιεπισκόπου Αλβανίας Άναστασίου Γιαννουλάτου, τῶν κοινωνικῶν καί δημοκρατικῶν αγώνων τοῦ πατρός Γεωργίου Πυρουνάκη, τής διακονίας άποφυλάκισης άπόρων κρατουμένων καί φυγόποινων τοῦ πατρός Γερβάσιου Ραπτόπουλου, τής φιλοξενίας άπό τήν ΜΚΟ “Κιβωτό” τοῦ πατρός Άντωνίου Παπανικολάου παιδιῶν μεταναστῶν.

53. http://www.larkoslarkou.org.cy/e-book_theologia.shtml

54. Βλ. Ν. Παρασκευόπουλου, *Οί πλειοψηφίες στό στόχαστρο, τρομοκρατία καί κράτος δικαίου*, Πατάκης, Αθήνα, 2003, σέλ 176-180. καί Γ. Λάζου, *δ. π.*, σελ. 306 έπ. (δπου αναπτύσσονται οί θέσεις τοῦ άριστεροῦ ρεαλισμοῦ (left realism) ὁ προβληματισμός τοῦ ὁποίου ξεκινᾶ άπό τή διαπίστωση ὅτι ή θεώρηση ὄλων τῶν έγκλημάτων ὡς “κατασκευή” τής άρχουσας τάξης εἶναι λανθασμένη καί άτελέσφορη).

* Δημιουργία σχολείων τῆς Ἐκκλησίας μέ δυνατότητα φιλοξενίας γιά ἀνηλίκους καί ἐνήλικους παραβάτες ἀπό τή μιά καί θυμάτων βασανιστηρίων, trafficking, προσφύγων ἀπό τήν ἄλλη μέ εὐελιξία στήν διαμόρφωση τοῦ προγράμματος σπουδῶν, ἐξειδικευμένο προσωπικό καί διασύνδεση μέ τήν ἀγορά ἐργασίας καί τά τοπικά συμβούλια πρόληψης τῆς ἐγκληματικότητας προκειμένου νά ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπανάταξη τῶν παραβατῶν καί τῶν θυμάτων στήν κοινωνία.

* Αντικατάσταση τοῦ νόμου 5383/1932 γιά τήν ἐκκλησιαστική δικαιοσύνη μέ ἓνα σύγχρονο νομικό πλαίσιο ἐναρμονισμένο μέ τίς δικαϊκές ἀρχές πού διέπουν τόν εὐρωπαϊκό νομικό πολιτισμό.

2. Τό “δίκαιον τοῦ κολάζειν” συνιστᾶ ἀρχή τῶν ποινῶν⁵⁵ ὡς ὅρος ἀπαράβατος γιά τήν συντήρηση τῆς κοινωνίας⁵⁶.

Συνέπεια τῶν παραπάνω εἶναι ἡ διατύπωση/ ἀποδοχή κανόνων ἄσκησης τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου τοῦ ἐγκλήματος⁵⁷. Δέν ἀρκεῖ δηλαδή νά νομοθετεῖ κύριαρχικά ἡ Ἐκκλησία⁵⁸ ἀλλά πρέπει ἡ ἴδια νά παρέχει τίς ἐγγυήσεις τόσο στίς διαδικασίες ἐπιλογῆς τῶν ἐγκληματοποιημένων συμπεριφορῶν, ὅσο καί στίς προϋποθέσεις ἐπιβολῆς τῶν ποινῶν⁵⁹. Δέν εἶναι ἀποδεκτό ἡ θρησκευτική εἰρήνη νά πλήττεται ὅταν ὑπάρχουν περιφρονητικές ἐκδηλώσεις κατά τῆς πίστεως⁶⁰ ἀλλά ἡ ἴδια ἡ θρησκευτική βία νά αὐτο-νομιμοποιεῖται στήν ἀτιμώρητη διάπραξη ἐγκλημάτων.

Οἱ Assassins, πού ἤλπιζαν νά κερδίσουν τόν Παράδεισο σκοτώνοντας τούς μεγαλύτερους ἐχθρούς τῆς πίστεως (μέ τόν πλέον ἐπικίνδυνο τρόπο)⁶¹ καί πού ἦσαν ταυτόχρονα ἐπαγγελματίες δολοφόνοι, τρομοκράτες, φανατικοί καί “μεθυσμένοι ἀφελεῖς” (drugged dupes)⁶², δέν ἀποτελοῦν παράδειγμα πρὸς μίμηση στίς θεολογικές

55. Βλ. C. Beccaria, *Περί ἀδικημάτων καί ποινῶν*, μτφρ. Ἀδ. Κοραῆ, Εἰσαγ. Ν. Κουράκη, Νομική Βιβλιοθήκη 1989, σελ. 65.

56. Βλ. Ad. Frank, *Ἡ φιλοσοφία τοῦ ποινικοῦ δικαίου*, μτφρ. Μ. Γ. Λεγάκη, Ἐλευθερουδάκης, Αθήνα, χ. χρ., σελ. 15, 23, 28, 37, 76, 114 ἐπ.

57. Πρβλ. Ι. Φαρσεδάκη, *Ἡ κοινωνική ἀντίδραση στό ἐγκλημα καί τά ὄρια τῆς*, Νομική Βιβλιοθήκη 1991, σελ 15.

58. Πρβλ. Ι. Α. Γεωργάκη, *Ποινικό Δίκαιο*, Διδασκαλία, Νέα Ἐκδοση, Α. Σάικουλα, 1991, σελ. 36.

59. Ὁ.π., σελ. 39-40, 179 ἐπ.

60. Βλ. Γ. Πουλή, *Ἡ ποινική προστασία τῶν θρησκειῶν*, (πανεπιστημιακές παραδόσεις), Α. Σάικουλα, 1986, σελ. 15-16.

61. Βλ. B. Lewis, *The assassins - a radical sect in Islam*, Phoenix, 2003, p. 5,7.

62. Ὁ.π., p. 19.

κοινότητες του 21ου αιώνα.

Ἐπίλογος: περί σύν-γνώμης

1. Ἄν ὁ Ἀδάμ θεωρηθεῖ ὡς ὁ πρῶτος “θανατοποινίτης”⁶³ (ἀφοῦ κατέστη “θνητός”), καί ἀφοῦ ὑπάρχει μόνον ἓνας νομοθέτης: ὁ Θεός⁶⁴, τότε ἡ (αἰώνια) τιμωρία γιά τίς κακές ἐπιλογές ἐπικρέμαται συνεχῶς πάνω ἀπό τά κεφάλια τῶν θνητῶν χριστιανῶν⁶⁵. Θυμίζουμε ὅτι τά “περί τήν θρησκείαν ἐγκλήματα” (εἰδωλολατρία, προσηλυτισμός, κλπ.) ἐπέσυραν παλαιότερα τήν θανατική ποινή⁶⁶ ἀλλά καί ὅτι ὁ Χριστός καταδικάστηκε ὡς στασιαστής κατά τῆς αὐτοκρατορικής ρωμαϊκῆς τάξης καί σταυρώθηκε⁶⁷. Ἄρα Ἐκκλησία καί Ἐξουσία τιμωροῦσαν μέ τόν ἴδιο ἀπόλυτο τρόπο ἀλλά γιά διαφορετικούς λόγους. Ἡ ἄρνηση ὅμως τοῦ Χριστοῦ νά μπεῖ στόν κύκλο τῆς βίας (ἄν σέ ραπίσει κάποιος στρέψε καί τό ἄλλο μάγουλο)⁶⁸ ἔδειξε τήν (ἀντεγκληματική) δύναμη τῆς συγχώρησης⁶⁹.

2. Ἄν υἱοθετοῦμε τήν ἄποψη ὅτι “ἡ ἐπιστήμη χωρίς τήν θρησκεία εἶναι χωλή, ἡ θρησκεία χωρίς τήν ἐπιστήμη εἶναι τυφλή”⁷⁰, θά πρέπει ἀφενός νά πάψουμε νά ἀποκωδικοποιοῦμε τή θεία βούληση (“εἶναι δίκαιο αὐτό πού θέλει ὁ Θεός”) μέ γήινη λογική (“Ὁ Θεός θέλει αὐτό πού εἶναι δίκαιο”⁷¹) διότι τότε ὁ ἄνθρωπος παίρνει

63. Βλ. J. Bowker, *Ὁ θάνατος καί οἱ θρησκείες*, μτφρ. Μ. Κονομη, Ἀμ. Λογιάκη, Παπαδήμας, 1996, σελ. 124.

64. Γιά τό Ἰσλάμ βλ. P. Buresi, *Ὁ κόσμος τοῦ Ἰσλάμ. Μιά πίστη πολλοί πολιτισμοί*, μτφρ. Φ. Νάσσου, Larousse, Κασταλία, 2007, σελ. 72.

65. Πρβλ. μέ ἀπόψεις Ἀυγουστίνου γιά *massa perditionis* (μάζα ἀπολωλῶτων) σέ Μ. Eliade, I. Couliano, *Λεξικό τῶν θρησκειῶν*, μτφρ. Β. Γαζής, I. Χατζηνικολής, 1992, σελ. 275.

66. Βλ. Α. Τρωιάννου- Λουλά, *Ἐγκλημα καί μεταφυσική*, Α. Σάκκουλα, 2004, σελ. 92-93.

67. Βλ. D. Gira, J. L. Pouthier, *Οἱ θρησκείες σήμερα καί ποιό τό μέλλον τους*, μτφρ. Μ. Μουρκοῦση, Larousse, Κασταλία, 2007, σελ. 27.

68. Βλ. Α. Μαγγανᾶ, *“Τό Ποινικό Δίκαιο καί ἡ Ἐγκληματολογία μέσα ἀπό τά Ἱερά Εὐαγγέλια”*, σέ Ἰδιαίτερα ζητήματα Ποινικοῦ Δικαίου καί Ποινικῆς Δικονομίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 199.

69. Ὁ.π., σελ. 200- βλ. καί Α. Παρασχάκη, *“Ὁ ρόλος τῆς συγχώρησης στίς ἀνθρώπινες σχέσεις”*, Τετράδια Ψυχιατρικῆς, Ἰαν. - Φεβρ. - Μαρτ. 2007, σελ. 137 ἐπ.

70. Βλ. Α. Einstein, *Ideas and opinions*, Souvenir Press, London 1954, p.46.

71. Βλ. D. Kalogeropoulos, *Laudatio- Ὁριοθέτηση πεδίου Ἐγκληματολογίας*, Ἐγκληματολογικά 5/1955, Α. Σάκκουλα, σελ. 51.

στά χέρια του τό θέλημα τοῦ Θεοῦ (ἀφοῦ πρῶτα τό ἐρμηνεύσει κατά τό δοκοῦν) κι ἀφετέρου νά συμφωνήσουμε ὅτι ἡ Ἐγκληματολογία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς κατανόησης καί τῆς συγνώμης⁷² (ὅπως ὅλοι θέλουμε νά εἶναι καί ἡ θεολογία τῆς ἀπελευθέρωσης).

Οἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ συστήματος, ἐντός τοῦ συστήματος, πού θά ὑπηρετοῦν τό αἶτημα γιά λιγότερη βία καί περισσότερη ἠθική σέ ὅλες τίς ἐκφάνσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου μποροῦν νά πραγματοποιηθοῦν ἐάν πολιτικοί καί φορεῖς τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν ἀπαξιώσουν ὡς στάση ζωῆς τόν ἐπιθετικό ἀτομικισμό καί τόν ἄκρατο καταναλωτισμό (χωρίς ἀξίες καί χωρίς ὅρια). Ὁ πλανήτης μᾶς χωράει ὅλους καί ὁ φυσικός πλοῦτος μπορεῖ νά μοιραστεῖ σέ ἴσα κομμάτια. Χριστιανική ἠθική, κοινωνική πολιτική καί ἀντεγκληματική παρέμβαση συμπίπτουν στό σημεῖο αὐτό.

Στήν ἀντίθετη περίπτωση τό λιώσιμο τῶν παγετῶνων στήν Ἀνταρκτική, ὡς ἀρχή τοῦ τέλους, θά ἀποδειχθεῖ πιό ταχύ ἀπό τά ἀντανακλαστικά ἐπιβίωσης μιᾶς παγκόσμιας κοινωνίας ἐν εὐδαιμονικῇ ὑπνώσει⁷³ (ἡ ὁποία ἀφελῶς πιστεύει ὅτι ὁ *erga omnes* πόλεμος θά ἔχει νικητή τήν ἀνθρωπότητα).

72. Βλ. Γ. Πανούση, "Τα τοῦ οἴκου μας", Νέα, 25/8/1998.

73. Γιά τήν αὐτοτοποθέτηση τοῦ ἀνθρώπου στό κέντρο τῆς δημιουργίας ὡς αἰτία τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος καί γιά τήν θεολογία τῆς δημιουργίας πού ἀντλεῖ τό περιεχόμενό της ἀπό τίς ἀρχαῖες Λειτουργίες καί τήν κεντρική θέση πού εἶχε σέ αὐτές ἡ "ἀναφορά τῆς κτίσεως" βλ. Ι. Ζηζιούλα, *Ἡ κτίση ὡς εὐχαριστία*, Ἀκρίτας, Νέα Σμύρνη, 1992, σελ. 59 ἐπ.